

Derleme Makalesi / Review Article

CUMHURİYET'İN YENİ YÜZYILINDA TÜRKİYE'DE KENTLEŞME DENEYİMLERİ VE SUÇLA MÜCADELEDE ÖNLEYİCİ POLİSLİK

İbrahim İRDEM¹

Öz

Türkiye kentleşmesinin dinamikleri değerlendirildiğinde öne çıkan hususlardan birisi kentleşme hızının yüksek olmasıdır. Kentleşmenin hızlı bir şekilde büyümesi ise sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler sebebiyle suç oranlarını etkileyebilmektedir. Kentler bir taraftan suç potansiyeli açısından önemli düzeyde riskler barındırırken diğer taraftan da suç önleme ve suçla müdahale fırsatlarının kaynağıdır.

Son yıllarda iç güvenlik yönetimi ve polislik hizmeti sunumunda öne çıkan yaklaşımlardan birisi önleyici polisliktir. Suç meydana geldikten sonra harekete geçen ve bir olay akabinde toplumdaki bireylerden ya da gruplardan gelen taleplere ve çağrılara yanıt vererek olayı aydınlatmaya yarayan geleneksel polislik anlayışının ötesinde olan önleyici polislik anlayışı, dünya genelinde polis otoriteleri tarafından suçla mücadelede yüksek öncelik haline gelen bir stratejiyi oluşturmaktadır. Önleyici polislik, polisin bir suç meydana gelmeden önce olası güvenlik sorunları hakkında bilgi sahibi olması ve katılımcı bir anlayışla suçun önlenmesi için toplumdaki çeşitli paydaşlarla bir arada çalışmasını ve iş birliğini gerekli kılmaktadır. Toplumsal beklentilere ve taleplere duyarlı olan önleyici polislik suçla mücadelede toplumsal katılımı ve toplum desteğini önemsemekte, bu nedenle de kamu yönetiminde demokratik bir güvenlik hizmeti sunumunun tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, yeni yüzyıla geçiş yaparken, her türlü suçla mücadeleye ve suç önleme stratejilerine büyük bir önem vermekte, önleyici polislik alanına özel bir hassasiyet göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin erken Cumhuriyet döneminden günümüze kentleşme dinamiklerinden ve deneyiminden yola çıkarak suçla mücadelede önleyici polisliğin rolünü sorgulamaktadır. Önleyici polisliğin kentleşmeden kaynaklı güvenlik sorunlarıyla başa çıkmadaki etkisini ve rolünü tartışan bu çalışma gerek kent bilimi alan yazınına gerekse güvenlik çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Suç, Polis, Önleyici Polislik

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, İbrahim. irdem@pa.edu.tr, ORCID: /0000-0003-0559-3418.

IN THE NEW CENTURY OF THE REPUBLIC URBANIZATION EXPERIENCES IN TÜRKİYE AND PREVENTIVE POLICING IN THE FIGHT AGAINST CRIME

ABSTRACT

When the dynamics of Türkiye's urbanization are evaluated, one of the issues that stands out is the high rate of urbanization. The rapid growth of urbanization may affect crime rates due to social, economic and environmental factors. While cities, on the one hand, contain significant risks in terms of crime potential, on the other hand, are the source of crime prevention and crime intervention opportunities.

In recent years, one of the prominent approaches in homeland security management and policing service delivery is preventive policing. Preventive policing, which goes beyond the traditional understanding of policing as taking action after a crime has occurred and responding to requests and calls from individuals or groups in society after an incident, constitutes a strategy that has become a high priority in the fight against crime by police authorities around the world. Preventive policing requires the police to be informed about potential security problems before a crime occurs and to work together and cooperate with various stakeholders in society to prevent crime with a participatory approach. Preventive policing, which is sensitive to social expectations and demands, emphasizes social participation and community support in the fight against crime, and therefore appears as a manifestation of democratic security service provision in public administration.

As Türkiye transitions into the new century, it attaches great importance to the fight against all kinds of crime and crime prevention strategies and shows a special sensitivity to preventive policing. This study questions the role of preventive policing in the fight against crime based on Türkiye 's urbanization dynamics and experience from the early Republican period to the present. This study, which discusses the impact and role of preventive policing in dealing with security problems arising from urbanization, aims to contribute to both the urban science literature and security studies.

Keywords: *Urbanization, Crime, Police, Preventive Policing*

GİRİŞ

Tarihten coğrafyaya, iktisattan sosyolojiye, mimariden siyaset bilimine ve arkeolojiye kadar pek çok disiplinin konusu olan kentler ve kentleşme olgusu güvenlik çalışmaları açısından da oldukça önem taşımaktadır. Kentlerin demografik açıdan genellikle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu mekânlar olması; ticari faaliyetlerin kentlerde yoğunlaşması; doğal afet, sel, deprem, salgın hastalıklar gibi risklerin kent alt yapısı açısından birtakım negatif dışsallıklara sebebiyet vermesi; kentin demografik yapısı, sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak çeşitli suç türleri ile karşı karşıya kalması kentleşme ve güvenlik açısından karmaşık ve çok boyutlu bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Kırdan kente göç ve kentlerin nüfusunun kırsal nüfusa oranla zaman içinde artmasına bağlı olarak gerçekleşen kentleşme süreci kent sakinlerinin deneyimlediği bağlam ve perspektife göre çeşitli olumlu ve olumsuz özellikler barındırmaktadır. Kentlerin kırsal mukayese edildiğinde daha fazla istihdam olanaklarına sahip olması; farklı kültürlerden, etnik gruplardan, inançlardan gelen bireylere ev sahipliği yapması sebebiyle kültürel çeşitlilik ve zenginlik açısından bir mozaik oluşturması; sağlık, eğitim, ulaşım, alt yapı gibi hizmetlerin kentte daha yüksek standartlarda ifa edilmesi; kentlerde yoğun kültürel ve sanatsal faaliyetlere erişim olanakları kentleşmenin beraberinde getirdiği pozitif çıktılarını içerirken gün geçtikçe artan çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı, konut sorunu, kentin anomik yapısından kaynaklı olarak türeyen toplumsal yabancılaşma kentleşme olgusunun negatif çıktılarını oluşturmaktadır. Ayrıca kentlerdeki olumsuz faktörler olarak nitelendirebileceğimiz gelir eşitsizliği ve işsizlik gibi sorunlara bağlı olarak gelişim gösteren kentsel yoksulluk suça eğilimi artırabilmekte ve suç oranlarının artmasını tetikleyebilmektedir. İnsanların hayatlarını idame ettirebilmek için temel gereksinimlerini karşılamada güçlük çekmesi, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak kaynak dağılımı ve sosyal destek sistemlerinin yetersizliği gibi faktörler toplumsal gerilimlerin de kentlerde artmasını tetikleyerek suça yönelimi destekleyebilmektedir. Özellikle alt yapının yetersiz olduğu, çarpık yapılaşmanın görüldüğü, düşük eğitim seviyesinin var olduğu, kentteki diğer yaşam alanları ile bütünleşmemiş kentsel çöküntü alanlarında bireylerin ekonomik zorluklarla başa çıkma mücadelesi, gelecek kaygısı ve umutsuzluklar kentin izole olmuş ve ötekileştirilmiş bu bölgelerinde suç oranlarını yükseltme potansiyeli taşımaktadır.

Kentleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzluklar güvenlik politikalarını etkileyerek, kentlerde kamu düzenini, güvenliğini ve huzurunu sağlamakla görevli olan polis birimlerinin suçla mücadelede daha etkin politika ve uygulamalar geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Böylece suçla mücadelede suç işlendikten sonra harekete geçen, suçu ve suçluyu ortaya çıkarmaya çalışan reaktif yaklaşımlardan ziyade suçun gerçekleşmemesi için önceden gerekli tedbirleri alan, suçun temel nedenlerine odaklanan proaktif yaklaşımlar önem kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda kolluk kuvvetlerinin suçun işlenmesine karşı caydırıcı olması gerektiği iddiasında olan, belirli bir suçun veya suç türünün tespit edilmesi ve önlenmesi amacıyla polis tarafından gerçekleştirilen tüm eylemleri içeren önleyici polislik anlayışı ortaya çıkmıştır.

Suç öncesi polislik olarak da nitelendirilebilecek önleyici polislik kent güvenliğini sağlamak için suç ortaya çıkmadan önce harekete geçmeyi amaçlamakta, polis-vatandaş ve topluluklar arasında güven inşa ederek toplumun farklı paydaşları arasında iş birliğinden hareketle olası güvenlik sorunlarına ortaklaşa çözüm bulmayı amaçlamaktadır. Suç oluşmadan önce engellemeye odaklanan önleyici polislik, suç oranlarının azaltılmasında etkili bir strateji olmakla birlikte toplum güvenliğinin uzun vadeli bir şekilde sürdürülebilir olmasına katkı sunmaktadır.

Bu çalışma Türkiye’de kentleşme sürecinden hareketle suçla mücadelede çağdaş bir yaklaşım sunan önleyici polislik konusuna odaklanmaktadır. Çalışmada öncelikle kavramsal açıdan kentleşme olgusundan yola çıkılarak Türkiye’de kentleşme süreci değerlendirilmekte, akabinde ise kentleşme-güvenlik ilişkisine yer verilerek suçla mücadelede önleyici polislik yaklaşımının güvenlik sorunlarını çözmedeki potansiyeli değerlendirilmektedir.

1. KENTLEŞME

Kentlerin ve kentleşmenin ortaya çıkmasında insanların avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik düzene geçmesi dönüm noktası olmuştur (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 253). Kentler M.Ö 4000’li yıllarda Sümerlerin yerleşik hayata geçmesine kadar geriye götürülebilmektedir. Dicle ve Fırat ırmaklarının aşağı kıvrımları boyunca Basra Körfezi’ne kadar dayanan alüvyon ovası üzerinde uzanan Sümer ülkesi dünyanın en eski uygarlığı olarak bilinmektedir (McNeill, 2006: 31). Her

ne kadar başlangıçta geniş çaplı toplumsal bir örgütlenme oluşturmaları da nehir kıyılarında yapay sulama kanalları kurmuşlar, setler inşa etmişler, böylece zamanla binlerce kişinin bir araya gelerek birlikte çalışmasını ve toplumsal disiplini sağlayan yerleşim birimleri inşa etmişlerdir (McNeill, 2006: 31-32).

Tarım, ekonomi ve ticaret üzerine kurulu kent devletlerinin inşa edildiği Sümerler dönemi birçok medeniyete temel oluşturmuştur. Kentle birlikte çömlek kaplar, tekerlekli araçlar, anıtsal yapılar, hiyerarşi, iş bölümü, din, yazı, edebiyat, heykel, sanat, hukuk gibi yeni keşif ve icatlar ortaya çıkmıştır.

'Polis' adı verilen bağımsız kent devletlerinden oluşan Antik Yunan kentleri ise demokrasinin beşiği olarak çok sayıda gelişmeye öncülük etmiştir. M.Ö 7. Yüzyılda Atik Yunan'da ortaya çıkan, eşitlik, özgürlük, demokrasi gibi kavramlarla betimlenen polisler Avrupa'daki ilk kentleşme hareketlerinden birisi olmuştur (Aliağaoğlu ve Özkan, 2020: 9).

Roma İmparatorluğu döneminde ise Antik kentler zirveye ulaşmış, pek çok kent önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İyi yetiştirilmiş ve uzmanlaştırılmış askerler, iyi işleyen bir lojistik destek ve dönemin koşullarına göre gelişmiş silahların var olduğu Roma İmparatorluğu Antik Çağ'ın en iyi ordusuna sahip olmuştur. Bununla birlikte yeni işgal edilen yerlerde yol, köprü, su kemeri yapılmış, kuşatılan yerlerin sağlıklı bir yerleşim olmasına önem atfedilmiş, tiyatro, tapınak, hamam, çeşme, kütüphane gibi yapılar inşa edilmiştir (Kesim, Köylü ve Girti, 2009: 6-7).

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte özgür kent modelinin ilk örneklerini teşkil eden, tarım kentleri ile sanayi devrimi sonucunda ortaya çıkan kentler arasında geçiş kenti olarak da ifade edilebilen Orta Çağ kenti ortaya çıkmıştır. Antik Çağ kentleri kale kentinin dışında kurulan ve kendi toprağını ekip biçen, tarım yapan insanlardan oluşurken, Orta Çağ'da ise kentler ticarete ve küçük işletmelere dayanmış, bir bakıma ticaretin varlığından hareketle gelişme göstermiştir (Turhan, 2018: 737). Ticaretle uğraşan ve kent soylu ya da burjuva olarak nitelendirebilen bireyler soylularla ve rahiplerle güç mücadelesine girmiştir. Tüccar sınıf kentleri kontrol etmek adına esnaf loncaları kurmuşlar ve buralarda bir nevi eğitim ve yardımlaşma faaliyetleri yürütmüşlerdir. Deniz aşırı ticaret Orta Çağ kentleri üzerinden yükselmiş, günümüz belediye teşkilatlarının ilk nüvelerini oluşturan komün yönetimleri ile bu dönemde karşılaşmıştır. Bu kentler kale

duvarlarıyla çevrilmiş, kendine münhasır bir yasa, hukuk ve yönetim kurumlarına sahip olmuştur. Ticaret ve sanayinin geliştiği bu kentler burjuva sınıfının hâkim ve etkin olduğu yerler olarak kentsel kurumlar ve örgütlü kent ekonomisi tarafından şekillendirilmiştir (Bakır ve Ülgen, 2009: 132). Yerel yönetimler Orta Çağ'da burjuvazinin ve aristokrasinin ayrıcalık kazanmak için oluşturduğu birimler olarak değerlendirilmektedir (Görmez, 2005: 30).

15. yüzyılın başlarından 18. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden Rönesans döneminde kentsel alanlar genişleme seyri göstermiş, nizam ve kenti daha güzel hale getirme çabası içinde kentsel mimari ve tasarım ön plana çıkmıştır. Kentsel mekanlarda ızgara şeklinde bölümlenmeler ve düz yollar yapılmış, heykel, sütun gibi sanat eserlerine önem atfedilmiştir. İdeal Rönesans kenti sivil binaları içeren bir plaza etrafında toplanmış ve şehrin geri kalanının etkileşime gireceği en önemli alan olarak görülen simetrik bir yerleşim oluşturulmuştur. Ayrıca kentte ulaşım ve sosyal yönleri de göz önünde bulunduran bir planlama anlayışı çerçevesinde günümüz şehir planlamasının temel sac ayağı inşa edilmiştir (Overstreet, 2022).

Sanayi Devrimi sonrasında ise kentler hem yapısal hem de fonksiyonel olarak hızlı bir şekilde dönüşüm geçirmiştir. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni üretim faktörleri kentlerde iş gücüne duyulan ihtiyacı artırarak kırsal alanda yaşayanlar için kenti cazip hale getirmiştir (Can, 2013: 4). Sanayi toplumuna geçişle birlikte kitle üretim teknikleri önem kazanmış, kırsal kesimden kente göç hareketleri yaşanmış ve böylece kentleşme hızlanmıştır. Yoğun göç alan kentler hem demografi hem de ekonomik açıdan büyümeye başlamış, iş alanları farklılaşmış, iş bölümünde uzmanlaşma konusunda ilerlemeler kaydedilmiş ve kentliler arasında karmaşık ilişki ağları baş göstermiştir. Ulaşım araçlarının ve teknolojinin gelişmesi kentler arasındaki mesafeyi azaltmış, kentler sosyal ve ekonomik değişimler yanında kültürel açıdan da etkileşim alanı haline gelmiştir.

Günümüzde ise küreselleşme olgusunun etkisini tüm hızıyla sürdürmesi ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kentleri farklı dinamikleri içeren karmaşık bir yapıya büründürmüştür. Sanayi toplumundan sanayi sonrası bilgi toplumuna doğru geçiş iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kent mekanları üzerinde köklü değişim ve dönüşümler meydana getirmektedir (Kaypak, 2013: 81). Başta metropoller olmak üzere kentlerde nüfus yoğunluğunun artması, küresel ölçekte göç hareketlerinin yoğunlaşması, kentlerin teknolojik gelişmelere

ve bilgi teknolojilerine duyarlı olmasının kaçınılmaz hale gelmesi neticesinde akıllı kent uygulamaları, akıllı ulaşım sistemleri gibi özellikler modern kentleri şekillendiren etmenler olmuştur.

Kentlerin tarihsel süreçteki geçirdiği değişimlerden hareketle kentleşme kavramının açıklanması da oldukça önemlidir. Kentleşme tarımsal olmayan üretimin artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonunun artması sonucunda büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme gibi unsurların arttığı ve kentte yaşayan nüfusun artışına bağlı olarak belirginleşen sosyal ve ekonomik yapıya işaret etmektedir (Arat, 1975: 12). Kentleşme, nüfusun kırsal alanlardan kentsel ortamlara göç etmesi ve bunun sonucunda kentsel alanlarda meydana gelen fiziksel değişimlerdir (Kuddus, Tynan ve McBryde, 2020: 1). Ancak kentleşmenin sadece fiziksel mekânsal değişikliği içeren bir bakış açısıyla tanımlanması şüphesiz eksik bir yaklaşım olacaktır. O nedenle kentleşmeyi mikro ve makro açılardan tanımlamak kavramın daha iyi anlaşılması açısından faydalıdır. Dar anlamda kentleşme; kent miktarı ve kentte yaşayan nüfusun artması anlamına gelirken; geniş anlamda kentleşme ise yalnızca nüfus artışı değil, ekonomik gelişme ve sanayileşme ile birlikte artan kent sayısı ve kentlerin büyümesi sonucunda toplumsal hayattaki değişimleri içeren, uzmanlaşma, iş birliği, kente özgü beşerî ilişkilerine vurgu yapan bir kavramı ifade etmektedir (Ekinci, 2019: 325). Kentin fiziksel yapısı yanında çevresini de etkileyen kentleşme, kent hayatı açısından toplumsal ve kültürel değişikliklere kapı aralamaktadır. Kentleşme bir yandan istihdam olanakları, ileri teknolojik araç ve gereçlere erişim imkânı, daha iyi sağlık, eğitim, kültür hizmetleri ve sosyal hizmet elde etme gibi bir dizi avantajlar yanında aşırı kalabalıklaşma, işsizlik, çevre kirliliği, bulaşıcı hastalıklara maruz kalma ve suç riski gibi önemli sorunlara da gebe kalmaktadır.

2. TÜRKİYE’NİN KENTLEŞME SERÜVENİ

Türkiye’de kentleşme ülkenin iç dinamikleri sebebiyle 1950’li yıllara kadar yavaş bir şekilde gerçekleşirken, 1950’li yıllar itibarıyla kırsal alanlardan kentlere doğru yönelen göç hareketleri ile birlikte hızlı bir artış eğilimi göstermiştir (Işık, 2005: 58). 1923-1950 arası dönem; ulus devlet inşasının oluşturulmaya çalışıldığı bir sürece tekabül ederek ülke genelinde siyasal, ekonomik ve sosyal yapının yeniden şekillendiği bir dönem olmuş ve Batı’daki sanayileşmeye bağlı gerçekleşen kentleşme dinamiklerinden farklı bir kentleşme süreci yaşanmıştır (İrdem ve Lenger, 2021: 338). Bu dönemde ülke çapında güçlü bir kentleşme yaşanmamıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte başta Ankara olmak üzere kentlerin düzenli bir şekilde gelişimine önem verilmiş, hatta 1937 tarihli 'İdeal Cumhuriyet Köyü' projesi kapsamında köyleri de kapsayacak şekilde kentsel mekanların planlı bir şekilde geliştirilmesine yönelik ciddi çaba sarfedilmiştir (Kızıroğlu, 2013: 58). 1923-1950 arası dönemde başkent Ankara'ya taşınmış, devletçilik politikası çerçevesinde ulaşım ağının oluşturulması ve geliştirilmesi desteklenmiş, Nazilli-Ereğli-Kırıkkale gibi kentlerde kamu iktisadi teşebbüsleri kurularak küçük kentlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Sümer, 2020: 273-274). 1950'li yıllarda tarım sektörünün milli gelir içindeki payının ve sektördeki istihdam olanaklarının azalmasına bağlı olarak kırsal kesimlerden kente doğru göç yaşanmış, var olan kentlerdeki nüfusun artması ve bunun yanında çok sayıdaki yerleşim yerinin nüfusunun artmasıyla birlikte bu yerleşim yerleri kent statüsü kazanmıştır (Öztürk ve Çalışkan, 2019: 680-681). Kentler doğal nüfus artışından ziyade kırsal alanlardan gelen göçlerle büyümeye başlamıştır. Köyden kente göç; Doğu, Güney Doğu, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu'dan Batı'ya doğru gerçekleşmiştir. İç göç ülke içindeki mekânsal değişim olarak Türkiye'de kentleşme hareketinin şekillenmesine yön vermiştir (Özdemir ve Doğan, 2022: 434). Göç olgusu ise kentin çekiciliğinden çok kırsal alanların itici özelliklerine bağlı olarak yaşanmıştır (Keleş, 1995: 2).

1950 ile 1980 arası dönemde ekonomik kalkınma ve sanayileşme çabalarının artması, tarımda makineleşmenin başlamasına bağlı olarak tarımsal yapıdaki değişimler göçü tetiklemiştir. Göç hareketleri ilk önce İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlere doğru gerçekleşmiş ve büyük kentlerde yoğunlaşmıştır. 1960-1970 yıllarında kentsel nüfus artışında azalma yaşanmış, 1970 ile 1980 yılları arasında ise kentleşme hızı önceki yıllara göre en düşük seviyede olmuştur. Yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve dünya genelinde petrol krizine bağlı olarak etkisini gösteren iktisadi darboğazlardan Türkiye'nin de etkilenmesi bu durumun en temel sebepleri olmuştur. Ayrıca 1970'lerle birlikte kalkınma hızının düşmesi, yatırımların durma noktasına gelmesi, tarım dışı sektörün iş gücü talebinin azalması, altyapı hizmetlerinde sıkıntılar, konut açığı, nüfus artışına bağlı olarak kamu hizmetlerinin karşılanmasındaki yetersizlikler bu yıllarda kentleşme hızının düşmesinde belirleyici olmuştur (Işık, 2005: 63).

Kentleşme 1980'li yıllarla birlikte ise yeni bir boyut kazanmıştır. 1980'li yıllar neo-liberal politikaların gittikçe önem kazandığı, serbest piyasa ekonomisine

geçişin yaşandığı bir döneme denk düşmüştür. Sanayi ve ticaretteki ilerlemelere bağlı olarak kentsel nüfus yeniden artmaya başlamıştır. Özellikle 1985-1990 yılları arasında iller arasındaki iç göç 4 milyonu aşmış, 1995-2000 yılları arasında ise 4.7 milyona ulaşmıştır (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 19). 1980'lerin başında PKK terör örgütüne bağlı olarak yaşanan çatışmalar güvenlik sebebiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki binlerce insanın zorunlu olarak göç etmesine sebep olmuştur. İç göç dalgası ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Batı illerine doğru yönelmiştir. Büyük kentlerde konut sıkıntısına bağlı olarak 1980'lerle birlikte gecekondulaşma da artış yaşanmıştır. Hazine arazisi ya da bazı durumlarda ise sahipli araziler üzerine bir gecede inşa edilen gecekondu kıldan kente göç edenlerin barınma sorununa bir çözüm olmakla birlikte kır kültürünün kentte yaşatılmasında veya kırdan göç edenlerin kente entegre olmalarında tampon mekânsal alan işlevi görmüştür.

1990'larda yoğunlaşan küreselleşme sürecine bağlı olarak metropoliten merkezler ortaya çıkmıştır. Metropoliten kentler kentsel mekânda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kent çevresindeki gecekondu alanları aşarak merkeze daha uzak konumda yer alan yüksek ve orta gelirli bireylerin yaşadığı konut alt kentleri oluşmuştur. Böylece bir yandan eski gecekondu alanları apartman binaları ile değişim geçirmiş, bir yandan da yüksek gelir gruplarını esas alan lüks konut projeleri gündeme gelmiştir (Yücel, 2020: 223). 1990'larda dönemin en etkili yapılarından biri olarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ön plana çıkmıştır (Usta ve Ulusoy, 2023: 270). Toplu konut yapılaşmaları kent mekanının biçimlenmesi üzerinde etkili olmuştur.

1990'larla uluslararası sermaye kent toprağı üzerinde küreselleşmenin bir yansıması olarak şekillendirici bir aktör konumuna ulaşmıştır. Uluslararası sermaye büyük ölçekli inşaat ve yatırım projeleri aracılığıyla kentsel peyzaj üzerinde ciddi değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Örneğin küresel ekonomik sistemin mekandaki en önemli izlerinden birisi olan alışveriş merkezleri (Biol, 2005: 426) sayısında başta büyük kentler olmak üzere artış yaşanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin ithal ikameci iktisadi anlayıştan küresel ekonomik sisteme kapılarını açmasıyla uluslararası büyük şirketlerin yerli pazar arayışı, büyük kentleri mega kentlere dönüştürmeyi arzulayan küresel sermayenin avantajlı konuma yükselmesi kentten uzak, orta ve üst sınıfın konut ihtiyacını karşılayan kapalı sitelerin inşasını ve sayıca artmasını tetiklemiştir (Akalın, 2019: 936). Ayrıca eski

sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü bölgelerin ve durağan alanların dönüşüme tabi tutularak kentin ekonomik yapısını değiştiren kentsel dönüşüm, kentsel yenileme alanları projeleri ivme kazanmış ve kentin temel hizmet alanları olan ulaşım, enerji, su gibi konularda alt yapı projeleri kenti daha yaşanabilir ve modern hale getirmeyi amaçlamıştır. Ancak kentsel dönüşüm uygulamaları vasıtasıyla ötekileştirme, soylulaştırma, toplumsal dışlanma gibi kent yoksulları bir dizi sorunlarla karşılaşmakta; kentsel yenileme alanları yoksulluk ve yoksunluğun alanları haline dönüşebilmekte, kentsel yenileme ile ortadan kaldırılması hedeflenen sefalet mahalleleri ve beraberindeki yoksulluk yer değiştirmekte ve dışlanmışlık güçlenerek derinleşebilmektedir (Engincan, 2015: 111-118).

2000’li yıllarda Türkiye’de kentleşme demografik değişimler, teknolojik ilerlemeler ve ekonomik büyümeye bağlı olarak ilerleme kaydetmiştir. Sanayileşmenin ve ticari faaliyetlerin artması, hızlı tren hatları, otoyollar, köprüler ve metro gibi gelişmeler aracılığıyla ulaşım imkanlarının iyileşmesi, kentsel hizmetlerde çevreye duyarlı, ekolojik sorunlara karşı sürdürülebilir önlemler alan politikaların benimsenmesi, dijitalleşmeden maksimum derecede istifade eden akıllı kentlerin önem kazanması Türkiye’de kentleşmeye 21. yüzyılda yön veren dinamikler olmuştur. Kentleşme hızının yüksek olmasına rağmen kentleşme sürecinin yavaş olduğu Türkiye kentleşmesinde, 2022 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre nüfusun %93,4’ü il ve ilçe merkezlerinde, %6,6’sı ise belde ve köylerde yaşamaktadır (TUİK, 2023). Dolayısıyla nüfusun büyük bir yoğunluğunun kentlerde yaşadığı ve düşük bir oranının ise kırsal bölgelerde hayatını sürdürdüğü görülmektedir.

3. KENTLEŞME VE SUÇ

Büyük ölçüde kentsel bir olgu olan suç, nüfus artışına bağlı olarak kentlerde ivme kazanmaktadır (Cheng ve Chen, 2021). Bu nedenle kentsel alanlar güvenliğin sağlanması, suça karşı etkili stratejilerin oluşturulması açısından önemli mekanlardır. Kentleşme suç türlerini ve suç işleme biçimlerini değiştirmekte, güvenlik hizmeti sunan birimlerin, kurum ve kuruluşların, yasa koyucuların suçla ilgili mücadele çabalarını etkilemektedir.

Kent ve suç ilişkisi kriminoloji açısından genel olarak sosyal düzensizlik, alt kültür ve çatışma teorileri kapsamında ele alınmaktadır (Urban Crime, 2023).

Shaw ve McKay kentsel alanlardaki mahalle koşullarının nasıl suça yatkın bir ortam yarattığını tasvir etmek amacıyla bozulan mahalleler üzerinde çalışarak birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir. Ekonomik faktörlerden yola çıkarak düşük sosyoekonomik statüye sahip toplulukların, birbiri içinde yaşayan çok farklı etnik grupların ve yerleşim hareketliliğinin (insanların sürekli olarak mahalleye girip çıktığı) olduğu yerlerin sosyal düzensizliğe sebep olduğunu ve bu durumun da daha sonra toplumun genelindeki değerlere aykırı olan (suç, çeteler vb.) değerlerin benimsenmesine yol açtığını savunmaktadır (Leiber ve Peck, 2015). Teorisyenlere göre belirtilen topluluk özelliklerine sahip kent sakinleri ve ilgili kurumlar arasında sosyal bağların zayıf olmasından; eğitim, sağlık, uygun barınma gibi temel hizmetlerin sağlanamamasından kaynaklı olarak topluluk bağları gelişmemekte, alt kültürel değerler karşılaştığı sorunlarla (toplumsal dışlanma /izolasyon) başa çıkma aracı olarak görülmektedir (Leiber ve Peck, 2015). Kentlerdeki bazı mahallelerde suç oranlarının diğerlerinden neden daha yüksek olduğunu, yüksek suç oranına sebep olan unsurların neler olduğunu sorgulayan sosyal düzensizlik teorisi; yoksulluk, nüfus hareketliliği ve ırksal heterojenlik gibi unsurların sosyal düzensizliğe yol açabileceğini ve sosyal düzensizliğin de suça neden olabileceğini savunmaktadır (Kubrin ve Wo, 2016: 121). Bu tür koşulların böyle alanlardaki sosyal örgütlenmeyi ve uyumu, bir başka ifadeyle, suçun kontrol edilmesini engellediğini iddia eden teori esasında suç işleme eyleminde bireylerin belli bir çevreden etkilendiğini ileri sürmektedir. Chicago Okulu tarafından geliştirilen teori insanların yaşadıkları yerin suç işleme üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymakta, kişisel özelliklerden ziyade çevreyi ön plana çıkarmaktadır. Sosyal düzensizliğin yoğun olduğu yerlerde kişiler arası etkileşimlerin toplumsal normlara uymayı teşvik etmekten ziyade uzak olduğu ileri sürülmektedir (Bingöl, 2022: 643).

Alt kültür teorileri ise kentte karşılaşılabilecek suçları şiddet alt kültürü ve yoksulluk alt kültürü bağlamında açıklamaktadır. Şiddet alt kültürü, yüksek şiddet oranlarının, genel olarak suçluluğun ve özel olarak şiddetin daha kabul edilebilir davranış biçimleri olduğu bir kültürden kaynaklandığını savunmakta, şiddet değerlerinin alt kültürünü taşıyanlar tarafından şiddetin anlaşmazlıkların çözümünde kabul edilebilir bir araç olarak görüldüğünü dile getirmektedir (Urban Crime, 2023). Yoksulluk alt kültürü ise kentlerin banliyö ve gettolarına odaklanarak suç davranışını açıklamaktadır. Yoksulluk alt kültürüne göre, bu alt kültürün

taşıyıcıları çalışarak ya da başararak para kazanma eğiliminde olmadıklarından ve yoksulluğa bağlı olarak para elde etme sabırları sınırlı olduğundan dürtüsel davranmakta ve bu dürtüler de zamanla suça yol açmaktadır (Urban Crime, 2023). Dolayısıyla alt kültür teorilerine göre belirli bir alt kültüre mensup olmak belli amaçları gerçekleştirmek isteyen bireyleri yasadışı olarak nitelendirilebilecek suç davranışlarına yöneltebilmektedir.

Çatışma teorisi ise bireylerin neden suç davranışı sergiledikleri ya da suçun nedenleri ile ilgilenmekten ziyade suç ve toplumsal eşitsizliği diğer mali nedenlerle ilişkilendirmekte, toplumu güç/iktidar için mücadele eden grupların bütünü olarak görmektedir. Teoriye göre toplumsal katmanlar arasında var olan çatışmanın en temel belirleyicisi güçtür. Çünkü toplumsal ve siyasal güce sahip olanlar güçlerini kullanarak hem suçu hem de suçluyu yaratmaktadır (Dızman, 2021: 437).

Yukarıda belirtilen yaklaşımlar dışında Emile Durkheim tarafından ortaya atılan Anomi Teorisi, daha sonra Robert Merton tarafından geliştirilen Anomi ve Gerilim Teorisi, Erving Goffman'ın Damga Kuramı suç üzerinde etkili olan, suç bilimi açısından önemli bakış açılarını yansıtan diğer anlayışları oluşturmaktadır.

Durkheim'a göre modern toplum hayatının yol açtığı amaçsızlık ya da umutsuzluk duygusu anomi sebebiyledir. Geleneksel yaşam biçimleri ve gündelik kalıpların toplumsal gelişme tarafından parçalanması bireyleri gündelik yaşamın anlamdan yoksun olduğu fikrine sevk etmektedir (Giddens, 2008: 49-50). Durkheim'ın Anomi Teorisi; toplumsal normların belirsizleşmesi veya zayıflamasının, bireylerde suça eğilimi artırabileceğini savunmaktadır.

Durkheim'ın anomi kavramını kullanarak suçun nedenlerini kendi sosyal yapı perspektifi çerçevesinde geliştiren Merton ise suçun ortaya çıkışını toplumsal sınıf yapısının bir sonucu olarak bireylerin olanaklara eşit uzaklıkta olmamasına bağlamaktadır. Amerikan toplumu eleştirisinden yola çıkan Merton; Amerikan toplumunun bireylere koyduğu hedefin başarılı ve zengin olmak olduğunu, ancak bu hedeflere ulaşmak için gerekli araçlara ulaşma konusunda herkesin eşit olmadığını ve bu eşitsizliğe rağmen çizilen hedefin ise herkes için geçerli olduğunu söylemektedir. Merton'a göre bir yandan toplum tarafından dayatılan hedefler olması diğer yandan da katı ve kesin hedefler karşısında sosyo ekonomik olarak

alt sınıftan bireylerin gerekli araçlara ulaşamaması bir gerileme sebep olmakta ve toplumdaki az sayıdaki zengin insanlar gibi gerekli araçlara sahip olmayanlar suç işleyebilmektedir (Baygeldi, 2020: 98-99).

Damga Kuramı; sosyal etiketlenmenin suç ve sapkınlığın gelişimindeki rolüne odaklanan sosyolojik bir yaklaşımdır. Suç ve sapkın davranışların başlangıçta çeşitli nedenlerden ve koşullardan kaynaklanabilmesine rağmen, bireylerin suçlu ya da sapkın olarak etiketlendikten veya tanımlandıktan sonra sıklıkla kendilerinin ve diğerlerinin olumsuz stereotiplere (damgalama) verdiği tepkilerden kaynaklanan yeni sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını varsaymaktadır. Bu sorunlar, sapkın ve suç niteliğindeki davranışların istikrarlı ve kronik hale gelme olasılığını artırmaktadır (Bernburg, 2009: 187). Goffman bireyin damgalanmasıyla birlikte sosyal dışlamanın gerçekleşeceğini, damgalanmış bireyin zamanla bu durumu içselleştireceğini ve nihai olarak kendisine biçilen rolü toplumda üstleneceğini belirtmektedir.

Dünyanın farklı ülkelerinde suçun kaynakları ve etkisi değişik dinamiklerden beslense de kentlerde suçun sebebi hemen hemen her ülke de benzerlik göstermektedir. Kentlerdeki yoğun demografiye bağlı olarak kırla mukayese edildiğinde kalabalık alanlarda suç işleme davranışının daha kolay olması, işsizlik sorunu, kentin heterojen yapısı, yüksek düzeyde yoksulluk, kötü alt yapı koşulları (yeterli aydınlatmanın olmaması vb.), aile içi sorunlar, düşük eğitim düzeyi ile karakterize olan kentsel alanlar, ötekileştirme ve damgalanma sonucunda damgalanan alt kültüre sahip olan bireylerin suç işleme ihtimali suç ve şiddet üretme potansiyeli taşımaktadır.

Kentleşme güvenlik açısından değerlendirildiğinde farklı güvenlik algıları ortaya çıkarmaktadır. Kentin farklı semtlerindeki sosyal ve ekonomik etmenlere, nüfusun yapısına, çevresel faktörlere bağlı olarak güvenlik algısı da değişim göstermektedir. Yüksek yaşam standardına sahip kent alanları ile görece daha düşük seviyede olan yerler arasında kent sakinlerinin güvenlik hissi ve algısı değişmektedir. Ayrıca kent güvenliğinden sorumlu olan polise karşı kentin farklı yerleşim yerlerinde bakış açısı bile farklılık gösterebilir. Örneğin; yüksek yaşam standartlarına sahip semtlerde polis-toplumla daha yakın bir iş birliği içinde olup, daha olumlu bir imaja sahip olabilirken; yüksek suç oranlarına sahip kent mahallelerinde polise karşı mesafeli bir tutum görülebilir. Türkiye'den örnek vermek

gerekirse İstanbul Sarıyer ilçesindeki farklı sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikler sebebiyle kolluk güçlerine karşı bakış açısı aynı İlin Gaziosmanpaşa ve Güngören gibi semtlerinde farklılık arz edebilir. Bu durum kent içi güvenliğin sağlanmasında kentin farklı mahallelerindeki sosyal, ekonomik, kültürel faktörlerin ve farklılaşan güvenlik ihtiyaçlarının dikkate alınarak strateji geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kentleşme-suç ilişkisinde üzerinde tartışılması gereken konulardan birisi de radikalleşmedir. Kentleşme sürecinde yaşanan iç göçle beraber ne kadar radikal olduğunun farkındalığına ulaşmamış bir birey kente göç ettikten sonra yeni tanıştığı zıt fikir ve düşüncelerle etkileşim kurarak kendi radikal düşünce yapısının farkına varabilir. Bu farkındalık eğer bireyin radikal tutumunu derinleştirirse radikalleşme bir suç sebebi olarak karşımıza çıkabilir. Ancak bunun tersi bir durum da söz konusudur. Şöyle ki, birey göçe kaynaklık eden yöreden öğrendiklerinden ve duyduklarından kaynaklı olarak zıt fikirde olduğu kesime karşı radikal bir tutum benimsemiş olabilir; ancak kente göç etmesiyle birlikte zamanla bu radikal tutumun yumuşaması da söz konusu olabilir. Çünkü kentleşme aynı zamanda bireyin daha önce radikal tutum sergilediği kesim ile ortak paydada buluşabilmesine imkân tanımakta ve radikalliğinin farkına varmasına katkı sunabilmektedir. Bu yüzden kentleşme bir yandan radikalleşmeyi tetikleyen bir sürece kaynaklık ederken, diğer yandan da tam tersi bir işlev görmektedir. Dolayısıyla suç kavramı kentleşme ve radikalleşme ilişkisi üzerinden değerlendirildiğinde direkt olarak radikalleşmenin suça zemin hazırlayacağını söylemek rasyonel bir bakış açısı değildir. Ancak radikalleşmenin kentleşmenin istenmeyen bir sonucu olduğunu ve suça eğilimi arttırabileceğini görmezden gelmemek gerekir. Örneğin kentlerde sosyo-ekonomik eşitsizliğin artması ve toplumdaki bazı grupların ötekileştirilmesi, radikalleşmeyi tetikleyerek güvenlik sorunları ortaya çıkarabilmektedir.

4. ÖNLEYİCİ POLİSLİK YAKLAŞIMI VE SUÇLA MÜCADELEDE ÖNLEYİCİ POLİSLİĞİN ROLÜ

Cumhuriyet'in yeni yüzyılına girerken, iç ve dış güvenlik sorunlarından kaynaklı olarak güvenlik tehditlerinin içeriğinin değişmesi ve klasik anlamdaki güvenlik anlayışının gerek ulusal gerekse uluslararası meselelerle mücadele etmede yetersiz kalması Türkiye'nin güvenlik politikasında ciddi kırılmaları beraberinde getirmiştir. Polis teşkilatı bir yandan demokratik polisliğin ana felsefesine uyumlu bir şekilde dinamik, esnek ve sivil bir yapılanmaya doğru dönüşüm yaşamış,

diğer yandan da modern toplumun ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verebilen, vatandaşların iç güvenlik güvenlik hizmetinden beklentilerini karşılayabilen, insan hak ve özgürlüklerini güvenliği sağlamada temel amaç olarak gören, yönetim esaslı, daha az risk ve önleyicilik gibi değerleri güvenlik politikasında merkeze alan bir anlayışa doğru evrilmiştir. Son yıllarda polislik hizmetleri kapsamında suçla mücadelede önleyici polislik yaklaşımı belirgin bir şekilde önem kazanmıştır.

Önleyici polislik; polisliğe yönelik geleneksel reaktif yaklaşımların ötesinde, çok aktörlü bir zeminde, risk yönetimini de içerecek şekilde ve önleyici çabalar yoluyla suç sonrası süreçten ziyade suça sebep olan sorunların önlenmesinin amaçlandığı suç öncesi süreci ifade etmektedir (Ellefsen, Bjørkelo, Sunde ve Fyfe, 2023: 197). Polisin suçları işlendikten sonra soruşturmak yerine, işlenmeden önce önlemeye odaklandığı yaklaşım önleyici polislik olarak karşımıza çıkmaktadır (Harris, 2005). Önleyici polislik yaklaşımında olay meydana geldikten sonra tepki vermek yerine proaktif polislik anlayışı çerçevesinde suçu önlemeye ve azaltmaya yönelik tedbirler söz konusudur. Suç davranışı ile karşılaşmamak için gerekli tedbirlerin alınarak suça sebep olan nedenlerin ortadan kaldırılması ve böylece güvenliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Devriye ve nöbet uygulamaları, mesken koruma, durdurma, arama, şüphe durumunda yakalama, istihbarat faaliyetleri, suçla mücadelede halkın desteğinin alınması, sosyal yardım, toplumla yakın etkileşim, analiz ve suç profili oluşturma gibi çabalar önleyici polislik yaklaşımı çerçevesindeki uygulamalara örnek teşkil etmektedir.

Emniyet Teşkilatı Kanunu'na göre polis; idari, siyasi ve adli olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Emniyet Teşkilatı Kanunu, Madde 9). Bunlardan idari polis veya suç öncesi polis; kamu düzenini ve güvenliğini sağlamakla mükellef olup, suç unsuru teşkil edecek faaliyetlerin önüne geçmek amacıyla kanun koyucunun kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde sorumluluk üstlenmekte, suçun önlenmesi için gerekli tedbirleri almaktadır. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu (PVSK)'nda polisin durdurma ve kimlik sorma, önleme araması yapma gibi yetkileri bulunmaktadır (PVSK). Polis mevzuatında düzenlenen görev ve yetkiler suçla mücadelede etkili bir araç olarak potansiyel suçların önlenmesine katkı sağlamakta, güvenlik tehditleri karşısında birey ve toplum güvenliğini artırmaktadır.

Katılımcı bir yaklaşımla toplumun desteğini almayı ve toplumun istek ve taleplerini yerine getirmeyi amaçlayan polislik faaliyetine Toplum Destekli Polislik (TDP) denilmektedir. TDP, yalnızca suç ortaya çıktıktan sonra değil, karşılaşılabilecek potansiyel suçları tespit etmeye ve önlemeye yönelik proaktif bir yaklaşım içerdiği için aynı zamanda önleyici polisliğin de bir parçasıdır. TDP; toplumun güvenlik hizmetlerinin sunumuna katılımını esas almaktadır. Bayley; toplum destekliği polisliği her zaman gelişmekte olan ve geleceğin polisliği olarak görmekte; dört fonksiyon üzerinden tasvir etmektedir (Yıldız ,2020: 141-142): a) suç önleyici faaliyetleri odağına alması, b) suç oluştuktan sonra müdahale yerine daha çok suç oluşmadan önce kontrol altına alma, c) polislik hizmetlerini ifa ederken halkın desteğini alma, d) polis faaliyetlerinin denetlenmesinde yönetimin sorumluluğunu alt seviyelerle paylaşma.

TDP'ye göre polis sorunları tespit etmek ve güvenlik sorunları çözmek için toplumdaki paydaşlarla iş birliği yapmaktadır. TDP anlayışına göre suç ve suçlulukla mücadelede sorumluluk yalnızca polisin değil, etkileşim ve sorumluluk paylaşımı yöntemleriyle toplumun tüm üyelerini içermektedir. Suç ve sosyal düzensizliğe odaklanan TDP, Polis-halk ilişkilerini ve halkın polise hizmetlerden memnuniyet algısını iyileştirmekte, halkın polise olan güvenini artırmaktadır (Özer, 2021: 305). Toplumla kurulan iletişimin ve bağın geliştirilmesine dayanan TDP, toplumun her bir kesimiyle güvenli ve huzurlu bir çevre oluşturmayı, toplumda güvenliğe ilişkin endişelerin bertaraf edilmesini ve dolayısıyla yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (Zengin, 2020: 192). TDP uygulamaları bağlamında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından suçtan korunma ve çeşitli suç türlerine yönelik tedbir almak vasıtasıyla bilgilendirme çalışmaları yürütülmekte, vatandaşlarla görev ifası sırasında bireysel ilişkiler geliştirilerek dilek ve şikayetleri ilgili birimlere aktarılmakta, okul aile birliği toplantıları, sosyal etkinlikler, sosyal yardım faaliyetleri, çocuk bakımevleri, huzurevleri gibi ziyaretler ve suç mağdurlarına yönelik desteklerle toplumla işbirliği güçlendirilmektedir (EGM, 2023).

Önleyici polislik faaliyetlerinde zor ve silah kullanma yetisine sahip, emniyet ve jandarma bünyesinde yardımcı silahlı kolluk olarak görev ifa eden bekçilik müessesesi suçla mücadelede önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Bekçiler 7245 Sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'na göre bir dizi önleyici ve koruyucu görevlerle donatılmıştır. Bu kapsamda; "görevlendirdikleri yerlerde devriye hizmetleri yürütmek; konut, iş yeri ve araçlar gibi malların korunmasında

sahipleri tarafından eksik tedbir alınmışsa bunları tamamlattırmak; şüpheli kişi veya durumla karşılaşmaları durumunda bunları genel kolluğa bildirmek; kamu düzenine zarar verecek mahiyetteki gösteri, yürüyüş, karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbir almak; uyuşturucu imal edilen, satılan, kullanılan, kumar oynanılan, fuhuş yapıldığından şüphe edilen yerleri bağlı olduğu genel kolluk birimine bildirmek; bireylerin can, mal ve ırzına karşı saldırı ve tehditleri önlemek ve genel kolluk gelinceye kadar gerekli tedbirleri almak; mahalle sakinlerini etkileyen elektrik, su, doğalgaz, kanalizasyon gibi arızaları bağlı bulunduğu kolluk birimleri ile ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek ve ekipler gelinceye kadar gerekli önlemleri almak; halkın sükun ve istirahatini bozanları ve başkalarını rahatsız edenleri engellemek, sokak, geçit ve meydanları tıkayarak trafiğe mâni olan taşıtların ve diğer engellerin kaldırılmasını sağlamak ve gerektiğinde bağlı bulunduğu genel kolluk birimlerine bildirmek; yangın, deprem, su baskını gibi afet ve tehlikelerde genel kolluğu bilgilendirmek ve görevli ekipler gelinceye kadar gerekli önleyici tedbirleri almak” gibi konularda görevli ve yetkili kılınmıştır (Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu, Madde 6). İç güvenliği sağlamada destekleyici polislik hizmeti ifa eden bekçiler kent merkezlerinde polisin görünürlüğünün artırılmasında, suçu önlemede, suça maruz kalma potansiyeli olan kişilerin korunmasında etkin rol oynamaktadır (İrdem, 2019: 259).

Bekçilik ilk kez 1966 yılında 772 Sayılı Kanun ile hukuki statü kazanmış ve 1993 yılına kadar çok sayıda bekçi istihdam edilmiştir. 2016 yılında ise vatandaşla devlet arasındaki bağı güçlendirip, güven duygusunu artırmak amacı ile bekçilik müessesesi yeniden aktif hale getirilmiştir (İrdem, Öztürk ve Akıncioğlu, 2019: 19). Genel kolluk kuvvetlerine yerel düzeyde yardımcı bir birim olarak teşkilatlandırılan bekçilerin polise destek vermesi kentlerde asayişe müessir suç oranlarının azalmasına katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte bekçiler halkın artan güven hissine bağlı olarak polis birimlerine ve adalete olan güveninin pekişmesini sağlamaktadır (İrdem, Öztürk ve Akıncioğlu, 2019: 20-34).

Önleyici polislik anlayışının başarılı bir şekilde tatbikinde polis birimlerine yardımcı olan önemli bir aktör de özel güvenlidir. Alışveriş merkezlerinden, dükkanlara, parklardan okullara ve suç işleme riskine karşı kendisini çevresindeki binalardan, kentin düzensizliğinden izole etmeye çalışan güvenli sitelere kadar özel güvenlik sektörü suçun ortaya çıkmadan önlenmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Özel güvenlik hizmetlerinden yoğun bir şekilde yararlanan ve

kentleşmeyle gün geçtikçe sayıları artan korunak siteler Türkiye’de kentleşmenin son yıllarda tanık olduğu ve güvenliğin mekânsal yansımaları resmeden yerleşim alanları haline gelmiştir. Bu nedenle üzerinde ayrıca durulmasında fayda vardır.

Kentleşmeyle beraber kendisini yalnızca fiziksel sınırlarla değil, bunun yanında toplumsal ayrışma ile tasvir edebileceğimiz site sayılarında gittikçe artış yaşanmaktadır. İçerisinde hemen hemen site sakinlerinin tüm ihtiyaçlarının karşılayabileceği hizmetler sunan (park, spor salonu, havuz, alışveriş için dükkanlar vb.) siteler kentin kalabalık ve gürültülü ortamından kendisini soyutlamakta, ortaya çıkabilecek suç risklerine karşı kendisini koruma amacı gütmektedir. Siteler, sakinlerinin daha güvende olmasını sağlamak için küçük ölçekli güvenli bölge yaratmaktadır. Aslında bu durum kent içinde genel kent güvenliğinden bağımsız bir güvenleştirme faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent merkezlerinin düzensizliğine bir tepki olarak örülen duvarlar esasında ontolojik güven duygusunun satın alınması anlamına gelmektedir (Şahin ve Açıklan, 2012: 242). Neo-liberalizmin kentte yansıması olan güvenli siteler aynı zamanda yüksek ve orta gelirli ile alt gelirli arasında mekânsal ayrımlaşma ve kutuplaşmanın da temsil edildiği yerlerdir. ‘Tekinsiz ötekiler’ korunaklı sitelerle birlikte sitenin dışarısında bırakılmaktadır (Sencer, 2021: 167). Bu izolasyon fanuslarında özel güvenliğin rolü; caydırıcılık çerçevesinde potansiyel suçluların siteye girmelerinin engellenmesi başta olmak üzere rutin devriyeler, çok sayıda kamera, alarm sistemleri ve güvenlik personeli ile sakinleri için güvenli ve kontrollü bir alan oluşturulmasıdır.

Önleyici polislik kent güvenliğinin sağlanmasında hem istihdam alanı yaratmış hem de devasa bir ticari sektör oluşturmuştur. Kentlerde nüfus yoğunluğunun artması, ticareti faaliyetlerin çeşitlenmesi, kent güvenliğini etkileyen olumsuz risk faktörleri özel güvenlik şirketlerinin kurulmasına ve personel istihdamına imkân tanımıştır. Alışveriş merkezlerinde, iş merkezlerinde, hava alanlarında, metrolarda, otobüs terminallerinde, okullarda, üniversitelerde, ekonomik-stratejik tesislerde, spor müsabakasında, etkinliklerde, eğlence-turizm sektöründe ve pek çok kamusal alanda özel güvenliğe duyulan ihtiyaç artmıştır.

Kent güvenlik yönetim sistemi çerçevesinde (KGYS) meydanlara, yollara, sokak ve park gibi kamuya açık alanlara koyulan görüntüleme sistemleri, plaka tanıma sistemleri (PTS), dedektörler, X-Ray cihazları, aydınlatma sistemleri,

iletişim cihazları, alarm sistemleri, patlayıcı veya narkotik tespit sistemleri, çevre güvenliği için erken algılama ve uyarı sistemleri, güvenlik yazılımları ve diğer güvenlik sistem ve cihazları artan bir ürün talebi ile karşılaşmış, önemli bir ticaret endüstrisi doğmuştur. Önleyici polislik hizmetlerinin etkili sonuç vermesine katkı sağlayan özel güvenlik şirketleri ve ekipman üreticileri büyüyerek rekabetçi bir pazar oluşmasına öncülük etmişlerdir.

SONUÇ

Türkiye’de kentleşmenin tarihsel serüveni incelendiğinde, ilk göze çarpan husus sanayileşmesini erken tamamlamış ülkelere kıyasla kentleşmenin hızla artan bir eğilim göstermesidir. Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanları ise sanayiye bağlı bir kentleşmenin yaşanmaması, büyük kentlerin küçük ve orta büyüklükteki kentlerle mukayese edildiğinde daha hızlı büyümesi, plansız kentleşme, kentin bazı yerleşim yerlerinde yoksulluk ve yoksunluk gibi sorunların baş göstermesidir. Ayrıca işsizlik, sektörler ve bölgeler arası dengesizlik, gecekondular, konut problemleri, kırdan kente göç edenlerin kente adapte olamamaları 1950’lerden itibaren Türkiye kentleşmesinin temel belirleyici nitelikleri olmuştur.

1990’larla küreselleşme olgusunun hızlı bir şekilde kent mekânı üzerinde yarattığı etki ve 2000’li yıllarla birlikte kalkınma, teknolojik ilerleme, dijitalleşme, kent alt yapısının iyileştirilmesi, çevre bilincinin toplumda daha geniş alanlara yayılması, kentsel mimariye ve kent estetiğine önemin artması gibi pek çok gelişme Türkiye’nin yeni yüzyıla girerken kentleşme deneyimlerini derinden etkileyen unsurlar olmuştur.

Kentleşme sürecindeki bu gelişmeler kentlerin daha konforlu ve yaşanabilir olmasını kolaylaştırmakla birlikte kentlerdeki güvenlik dinamiklerini de derinden etkilemektedir. Suçun ortaya çıkması ve yayılması riski kent sakinlerinin kendini güvende hissetmesini engelleyeceği için önleyici polislik yaklaşımı sadece fiziki güvenliği değil, sosyolojik ve psikolojik güvenlik parametrelerini de hesaba katan güvenli kentlerin inşasında etkili bir çözüm olarak varlık göstermektedir. Suç ortaya çıkınca faaliyete geçen geleneksel polislik anlayışından farklı olarak kentleşmenin ortaya çıkardığı yeni güvenlik tehditleri ve algıları karşısında önleyici polislik proaktif çözümler sunmaktadır. Suç oluşmadan önce suça iten ortam ve

şartları elimine etme, vatandaşların güvenlik taleplerine ve beklentilerine duyarlı olma, toplumun güvenlik yönetimi sürecine katılımını sağlama, kamu güvenliğinin sağlanmasında taraflara ortak sorumluluk yükleme, polis-vatandaş arasında güveni sağlamlaştırma, daha güvenli bir toplum inşa etme açısından önleyici polislik suçla mücadelede etkin bir stratejidir. Ayrıca katılımcı bir perspektif içerdiği için polisin meşruiyetini ve imajını toplum nezdinde güçlendirmekte, şeffaflık ve hesap verilebilirliği artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Akalın, M. (2016). Mekânsal Ayrışmanın Bir Yeni Biçimi Olarak Kapalı/Kapalı Siteler: Akkent Konutları Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 923-956.

Aliağaoğlu, A. ve Özkan, O. (2020). Antik Yunan Kentlerinin (Polis) Kentsel Ekoloji Perspektifiyle Değerlendirmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25 (43), 1-12.

Arat, Z. (1975). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Sanayileşmenin Kentleşmeye Etkisi: Türkiye İçin Bir Sınama*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi.

Bakır A. ve Ülgen, P. (2009). Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 127-142.

Baygeldi, M. R. (2020). *İç Güvenlik Yaklaşımları ve Modelleri*. İ. İrdem. (Ed.), *İç Güvenlik Yönetimi ve Polislik* (ss.89-117). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Bernburg, J. G. (2009). *Labeling Theory*. M. D. Krohn; A. Lizotte ve G. P. Hall (Ed.), *Handbook on Crime and Deviance* (ss. 187-207). London: Springer.

Biröl, G. (2005). Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kent Dokusunun Yeniden Yorumlanması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20 (4), 421-427.

Can, F. (2013). *Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi*. T.C. Fırat Kalkınma Ajansı.

Cheng, T. ve Chen, T. (2021). *Urban Crime and Security*. W. Shi, M.F. Goodchild, M. Batty, MP. Kwan, A.Zhang (Ed). *Urban Informatics*. Singapore: The Urban Book Series Springer.

Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu, Kanun No. 7245, Kabul Tarihi: 11.06.2020.

Dızman, Z. Ş. (2021). Analyzing Crime and Unemployment From A Sociological Perspective. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 433-443.

Ekinci, E. (2019). *Yönetim ve Kent*. M. A. Özer. (Ed.), *Yönetim ve...*(ss.323-347). Ankara: Gazi Kitabevi.

Ellefsen, H. B., Bjørkelo, B., Sunde, I. M. ve Fyfe, N. R. (2023). *Unpacking Preventive Policing: Towards a Holistic Framework*. *Police Science & Management*, 25 (2), 196-207.

Emniyet Teşkilatı Kanunu, Kanun Numarası: 3201, Kabul Tarihi: 4/6/1937.

Emniyet Genel Müdürlüğü (2023). Toplum destekli polislik. Erişim Tarihi: 05 Kasım 2023, <https://www.egm.gov.tr/toplum-destekli-polislik>.

Engincan, P. (2015). *Kentsel Dönüşümün Sonuçları: Kent Yoksulluğu/Yoksunluğu ve Toplumsal Dışlanma*. İdealkent, 16, 107-122.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Haz.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Görmez, K. (2005). *Küreselleşme ve Yerelleşme*. Ankara: Odak Yayınevi.

Harris, D.A. (2005). *Good Cops: The Case For Preventive Policing*. New York.

Işık, Ş. (2005). *Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri*. Ege Coğrafya Dergisi, 14, 57-71.

İrdem, İ. (2019). *Yönetişim ve İç Güvenlik Yönetimi*. T. Avaner ve B. Övgün (Ed.), *Genel Olarak İç Güvenlik Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.

İrdem, İ. ve Lenger, A. (2021). *1923-1950 Arası Dönemde Ankara Kentleşmesi ve Sorunları*. Gazi Akademik Bakış, 4 (28), 331-357.

İrdem, İ., Öztürk, E. ve Akıncıoğlu, U. (2019). *Güvenliğin Kurumsal Yönetiminde Destekleyici Polislik: Bekçilik Örneği*. Rapor, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Kaypak, Ş. (2013). Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2 (4), 80-95.

Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-5.

Kesin, G. A., Köylü, P. ve Girti, P. (2009). Roma Dönemi Kent Yerleşimleri ve Prusias ad Hypium (Kieros, Üskübü, Konuralp). *Ormanlık Dergisi*, 5 (1), 4-24.

Kızıroğlu, A. M. (2013). Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Politikaları. Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik, *Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi*, 2, 53-77.

Kubrin, E. C. ve Wo, C. J. (2016). *Social Disorganization Theory’s Greatest Challenge Linking Structural Characteristics to Crime in Socially Disorganized Communities*. A. R. Piquero. (Ed.), *The Handbook of Criminological Theory* (ss.121-136). UK: Wiley Blackwell.

Kuddus, M. A., Tynan E. ve McBryde, E. (2020). Urbanization: A Problem For Rich and the Poor?. *Public Health Reviews*, 41(1), 1-4.

Leiber, J. M. ve Peck, H. J. (2015). *Race: Perspectives and Crime*. J. D. Wright. (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences Second Edition* (ss.837-844). US: Elsevier.

McNeill, H. W. (2006). *Dünya tarihi* (11. Basım). (A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Overstreer, K. (2022, 11 Ocak). Exploring the history of the ideal Renaissance cities. Erişim tarihi: 20 Ekim 2023, <https://www.archdaily.com/974799/exploring-the-history-of-the-ideal-renaissance-cities>.

Özdemir, F. ve Doğan, S. Ö. (2022). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göçlerin Kentleşmeye Etkileri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (4), 432-450.

Özer, M. A. (2021). *Polislikte Halkla İlişkiler ve İletişim*. Ankara: Lykeion Yayınları

Öztürk, S. ve Çalışkan, H. (2019). Kentleşme Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 677-694.

Polis Vazife ve Sâlahiyet Kanunu, Kanun Numarası: 2559, Kabul Tarihi: 4/7/1937

Sencer, A. (2021). Kentlerin Kutuplaştıran Yüzü: Güvenlikli Siteler. *MSKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 160-172.

Sümer, G. Ç. (2020). Türkiye’de Kentleşme Politikası Olarak Mülki İdarileşme. *Türk İdare Dergisi*, 92 (490), 269-296.

Şahin, B. ve Açıkalin, N. (2012). *Güvenlik Mitinin Mekansâl Tezahürü Olarak Güvenlikli Siteler: La Zona Analizi*. İdealkent, 6, 242-255.

Turhan, T. (2018). Ortaçağ Avrupa Kentlerinin Kentsel Dönüşümü ve Komünlerin Ortaya Çıkışı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (82), 726-746.

TÜİK (2023). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2022. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.

Urban Crime. (2023). Urban crime explaining urban crime. Erişim Tarihi: 25 Ekim 2023, <https://law.jrank.org/pages/2223/Urban-Crime-Explaining-urban-crime.html>.

Usta, S. ve Ulusoy, A. E. (2023). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Konut Politikaları: Hükümet Programları Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6 (2), 264-288.

Yıldız, Ö. S. (2020). *Demokratik Polislik Teori ve Uygulamalar*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 252-267.

Yücel, C. (2020). 20. Yüzyılda Dünya ve Türkiye Kentleşmesi Üzerine Bir Derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 200-230.

Yüceşahin, M. M. ve Özgür, E. M. (2006). Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4 (2), 15-35.

Zengin, Ü. N. (2020). *Türkiye’de ve Dünya’da Polislik Uygulamaları*. İ. İrdem (Ed.), İç Güvenlik Yönetimi ve Polislik. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.